

Elżbieta Karska*

DOROBEK KONFERENCJI REWIZYJNEJ STATUTU MTK ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM POPRAWKI DEFINIUJĄCEJ ZBRODNIĘ AGRESJI

1. Wprowadzenie

Dzień 17.7.1998 r., kiedy to w Rzymie przyjęto Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego (dalej: MTK), przybliżył społeczność międzynarodową do kolejnego etapu na długiej drodze realizacji idei powołania międzynarodowego sądownictwa karnego¹. W 1949 r. S. Pławski pisał z nieskrywaną radością, iż „międzynarodowe sądy karne przestały być utopią, a stały się rzeczywistością”². Opisywał wówczas utworzenie i działanie pierwszych międzynarodowych trybunałów *ad hoc*. Wejście w życie Statutu MTK, co miało miejsce 1.7.2002 r. sprawiło, że zdanie to nabrało wreszcie – u progu XXI w. – trwałego wymiaru. Wtedy, bowiem powstał pierwszy – w przeciwieństwie do dotychczasowych *ad hoc* – stały organ międzynarodowy o tym charakterze.

* Dr hab. Elżbieta Karska, prof. UKSW – Kierownik Katedry Ochrony Praw Człowieka i Prawa Międzynarodowego Humanitarnego.

¹ Na temat historycznych aspektów i dążenia społeczności międzynarodowej do powołania tego sądownictwa zob. K. Karski, *Realizacja idei utworzenia międzynarodowego sądownictwa karnego*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 7, s. 65–76. Tekst Rzymskiego Statutu MTK w: Dz. U. z 2003 r., Nr 78, poz. 798.

² S. Pławski, *Międzynarodowe sądy karne*, „Rocznik Prawa Międzynarodowego” 1949, s. 47.

Pierwsza Konferencja Rewizyjna Statutu MTK, która odbyła się w Kampali (Uganda) w dniach 31.5–11.6.2010 r. jest kolejnym krokiem naprzód w określeniu kategorii zbrodni objętych jurysdykcją stałego MTK. Niniejsze opracowanie stanowi próbę analizy osiągnięć wymienionej konferencji i zbadania postępu w międzynarodowym prawie karnym.

Jednym z większych problemów w obrębie tego prawa jest zdefiniowanie agresji. Ustalenie uniwersalnej i prawnej definicji tego pojęcia wydawało się dotąd *mission impossible*. Przyjęte w 1933 r. konwencje londyńskie o określeniu agresji wiążą zaledwie kilkanaście państw. Definicja w nich zawarta ma co prawda charakter prawny, ale już nie uniwersalny³. Gdy powoływano do życia Międzynarodowy Trybunał Wojskowy (dalej: Trybunał Norymberski) i Międzynarodowy Trybunał Wojskowy dla Dalekiego Wschodu (dalej: Trybunał Tokijski) ich jurysdykcją objęto m.in. zbrodnie przeciwko pokojowi. Nie zdefiniowano jednak wówczas pojęcia agresji, czy wojny napastniczej (agresywnej). Intuicyjnie i apriorycznie przyjęto, że działania Niemiec i Japonii stanowiły agresję i nie budziło to u nikogo jakichkolwiek wątpliwości. Jeśli to co uczyniły Niemcy w 1939 r. i Japonia w 1941 r. nie byłoby agresją, to trudno sobie wyobrazić co miałyby nią być. W tej sytuacji nie dostrzeżono potrzeby formułowania takiej definicji. W zakresie nas interesującym zajęto się jedynie problemem indywidualnej odpowiedzialności karnej sprawców agresji, czyli osób, które dopuściły się popełnienia zbrodni przeciwko pokojowi⁴.

³ W 1933 r. podpisano trzy analogiczne w treści konwencje londyńskie o określeniu definicji agresji. Różniły się jedynie składem swoich kontrahentów. Stronami Konwencji z 3.7.1933 r. były: Afganistan, Estonia, Finlandia, Iran, Łotwa, Polska, Rumunia, Turcja i ZSRR, Konwencji z 4.7.1933 r. – Czechosłowacja, Jugosławia, Rumunia, Turcja i ZSRR, a Konwencji z 5.7.1933 r. – Litwa i ZSRR. Jak widać, podmiotowy zakres ich obowiązywania jest bardzo ograniczony. Polska była wyłącznie stroną Konwencji o określeniu napaści (fr. *l'agression*), podpisanej w Londynie 3.7.1933 r. (LNTS 148, s. 211–219; Dz.U. z 1933 r., Nr 93, poz. 712). Na temat tych konwencji zob. np. W. Czaplinski, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, wyd. 2, Warszawa 2004, s. 688; W. N. Durdieniewski, S. B. Kryłow, tłum. L. Gelberg, *Podręcznik prawa międzynarodowego*, Warszawa 1950, s. 672; W. Góralczyk, S. Sawicki, op.cit., s. 408–409; T. Jasudowicz, *Widmo krąży po Europie. Bezprawie paktu Ribbentrop–Mołotow*, Toruń 1993, s. 47 i 60–61; K. Karski, *Agresja ZSRR na Polskę w 1939 roku. Aspekty prawnomiędzynarodowe* [w:] *Międzynarodowe Prawo Humanitarne*, t. I, Gdynia 2010, s. 214–215; K. Karski, *Agresja ZSRR na Polskę w świetle prawa międzynarodowego*, „Rzeczpospolita” nr 215 z 16–17.9.1995 r., s. C-19; S. Sawicki (red.), T. Kamiński, K. Myszona-Kostrzewa, *Prawo międzynarodowe publiczne w pytaniach i odpowiedziach*, Warszawa 2009, s. 342–344.

⁴ Statut Trybunału Norymberskiego jest załącznikiem i integralną częścią Porozumienia międzynarodowego w przedmiocie ścigania i karania głównych przestępców wojennych Osi Eu-

Przed problemem prawnego zdefiniowania agresji stała też Komisja Prawa Międzynarodowego ONZ. Spory dotyczące jej sformułowania stanowiły wręcz przeszkodę w przyjęciu – w formie traktatowej – Kodeksu Przepływ przeciwko Pokojowi i Bezpieczeństwu Ludzkości, a następnie Kodeksu Zbrodni przeciwko Pokojowi i Bezpieczeństwu Ludzkości⁵.

Należy oczywiście pamiętać, że społeczność międzynarodowa od 1974 r. dysponuje szczególną uniwersalną definicją agresji. Jest ona zawarta w rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ w sprawie definicji agresji, przyjętej 14.12.1974 r.⁶ Problem polega jednak na tym, iż dokument ten – jak każda rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ – nie ma charakteru prawnie wiążącego. Jest on zbiorem sugestii sformułowanych przez ten organ główny ONZ dla innego organu głównego ONZ – Rady Bezpieczeństwa, który może ona – lub nie – brać pod uwagę, gdy stoi przed problemem podejmowania decyzji na podstawie przepisów rozdz. VII Karty NZ, która takiej definicji nie zawiera⁷.

ropejskiej, podpisanego w Londynie 8.8.1945 r. (UNTS 82, Nr II-251, s. 179–211; Dz.U. z 1947 r., Nr 63, poz. 367). Zgodnie z art. 6 lit. a) Statutu Trybunału Norymberskiego, zbrodnią przeciwko pokojowi jest „planowanie, przygotowywanie, początkowanie lub prowadzenie wojny napastniczej (agresywnej) albo wojny będącej pogwałceniem traktatów, porozumień lub gwarancji międzynarodowych, albo współdziałanie w planie lub w zмовie w celu dokonania jednego z wyżej wymienionych czynów”. Analogiczny przepis zawierał Statut Międzynarodowego Trybunału Wojskowego dla Dalekiego Wschodu (Trybunału Tokijskiego). Faktem jest jednak, że zgodnie ze Statutem Trybunału Norymberskiego katalog osób, do których stosowano te przepisy był ograniczony wyłącznie do „przestępców wojennych Osi Europejskiej”, a zgodnie ze Statutem Trybunału Tokijskiego – do „głównych japońskich zbrodniarzy wojennych”. Na temat problemu odpowiedzialności za zbrodnie międzynarodowe popełnione podczas II wojny światowej oraz na temat procesów norymberskiego i tokijskiego zob. np. L. Gardocki, *Zarys prawa karnego międzynarodowego*, Warszawa 1985, s. 34–66.

⁵ O pracach Komisji Prawa Międzynarodowego ONZ w tym zakresie zob. np.: K. Karski, *Realizacja...*, s. 65–76; L. Kubicki, *Przestępstwa wojenne i przeciwko ludzkości* [w:] *System prawa karnego*, t. IV, cz. 1, Wrocław 1985, s. 132–149; M. Scharf, *From Nuremberg to Bosnia* [w:] *Balkan Justice. The Story Behind the First International War Crimes Trial Since Nuremberg*, Durham 1997, s. 13–17.

⁶ Rezolucja ZO ONZ nr 3314 (XXIX). Tekst polski w: B. Wierzbicki, *Prawo międzynarodowe. Materiały do studiów*, wyd. 3, Białystok 2000, s. 424–426.

⁷ Treść tej rezolucji – w kontekście prac nad wprowadzeniem do Statutu MTK definicji agresji – analizują m.in. A. Cassese, *International Criminal Law*, Oxford 2003, s. 111–116 oraz G. Gaia, *The Long Journey towards Repressing Aggression* [w:] *The Rome Statute...*, red. A. Cassese. P. Gaeta, J. R. W. D. Jones, t. I, s. 435–438. Prawnomiędzynarodowy charakter tego aktu omawiają także: Y. Dinstein, *War, Aggression and Self-Defence*, wyd. 3, Cambridge 2001, s. 114–120 oraz J. Kranz, *Między wojną a pokojem: świat współczesny wobec użycia siły zbrojnej* [w:] *Świat współczesny wobec użycia siły zbrojnej. Dylematy prawa i polityki*, red. J. Kranz, Warszawa 2009, s. 127–131. Tekst Karty NZ w: Dz.U. z 1947 r., Nr 23, poz. 90 ze zm.

W 1998 r. postanowiono, że MTK powinien docelowo zajmować się karaniem indywidualnych sprawców zbrodni agresji. Warto jednak postawić retoryczne pytanie o stopień realizacji tej idei. Czy stan osiągnięty na przełomie wieków był ostatecznym, do którego dążono? Z pewnością nie. Liczne rozbieżności, które ujawniły się podczas konferencji dyplomatycznej w Rzymie sprawiły, że nie udało się wówczas w sposób prawny zdefiniować zbrodni agresji⁸. Agresja formalnie znalazła się na liście zbrodni karanych przez MTK. Obok zbrodni ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości i zbrodni wojennych została ona wprost – w art. 5 § 1 lit. d) Statutu MTK wymieniona jako przestępstwo międzynarodowe pozostające w zakresie jurysdykcji Trybunału. Trzy pierwsze z nich zostały jednak zdefiniowane w Statucie, czwarte zaś – nie. W związku z tym w art. 5 § 2 Statutu stwierdzono, że: „Trybunał wykonuje jurysdykcję w odniesieniu do agresji, gdy tylko zostanie przyjęte postanowienie zgodne z art. 121 i 123 definiujące tę zbrodnię oraz określające warunki wykonywania przez Trybunał jurysdykcji w odniesieniu do tej zbrodni. Powyższe postanowienie powinno być zgodne z odpowiednimi postanowieniami Karty NZ”⁹.

Przywołanie art. 121 i 123 Statutu oznaczało, iż definicja zbrodni agresji może zostać sformułowana w trybie przyjęcia poprawek do niego przez Zgromadzenia Państw-Stron Statutu MTK lub przez Konferencję Rewizyjną Statutu MTK. W obu przypadkach Statut stwierdzał, że nie może to nastąpić wcześniej niż siedem lat po jego wejściu w życie w drodze *consensu* lub większością co najmniej 2/3 głosów państw-stron. Przewidziano w nim również, że każda poprawka dotycząca tej problematyki wchodzi w życie po upływie roku od złożenia dokumentów ratyfikacji lub przyjęcia. Stwierdzono także, iż jeśli chodzi o państwo, które nie przyjęło poprawki, MTK nie może wykonywać jurysdykcji w stosunku do zbrodni objętej tą poprawką, jeżeli została ona popełniona przez obywatela tego państwa lub na jego terytorium.

⁸ Na temat przebiegu prac przygotowawczych oraz konferencji w Rzymie zob. J. Crawford, *The Work of the International Law Commission* [w:] *The Rome Statute of International Criminal Court: A commentary*, (red. A. Cassese, P. Gaeta, J. R. W. D. Jones), t. I, Oxford 2002, s. 23–34; H. von Hebel, D. Robinson, *Crimes within the Jurisdiction of the Court* [w:] *The International Criminal Court. The Making of the Rome Statute. Issues – Negotiations – Results*, red. R. S. Lee, The Hague–London–Boston 2002, s. 81–85. Historię prac nad włączeniem do Statutu MTK definicji zbrodni agresji omawia m.in. B. B. Ferencz, *Enabling the International Criminal Court to Punish Aggression*, „Washington University Global Studies Law Review” 2007, t. 6, nr 3, s. 551–566.

⁹ W przypadku wejścia w życie poprawek przyjętych w Kampali przepis art. 5 § 2 Statutu MTK staje się oczywiście bezprzedmiotowy. Dlatego też pkt 1 załącznika nr I do rezolucji Konferencji Rewizyjnej nr RC/Res. 6 z 11.7.2010 r. przewiduje jego uchylenie.

Potrzeba zajęcia się tym problemem wynikała zasadniczo z treści samego art. 123 § 1 Statutu. Stanowi on, że „po upływie siedmiu lat od wejścia w życie Statutu Sekretarz Generalny ONZ zwołuje Konferencję Rewizyjną w celu rozważania poprawek do niniejszego statutu. Taka rewizja może obejmować w szczególności listę zbrodni wymienionych w art. 5”. W 1998 r. sprawę tę pozostawiono więc przyszłości. Wobec wcześniejszych niepowodzeń nie powodowało to nawet szczególnego zdziwienia.

Zbliżanie się obligatoryjnego terminu zwołania Konferencji Rewizyjnej Statutu MTK powodowało co najmniej konieczność prowadzenia prac w zakresie przygotowania projektu definicji zbrodni agresji. W latach 2003–2009 pod przewodnictwem amb. Ch. Wenawesera działała – utworzona przez Zgromadzenie Państw-Stron Statutu MTK – Specjalna Grupa Robocza ds. Zbrodni Agresji¹⁰. Jej propozycje zostały przyjęte przez Zgromadzenie Państw-Stron i zarekomendowane przez nie Konferencji Rewizyjnej, która – zgodnie z dyspozycją art. 123 § 1 Statutu MTK – musiała się odbyć w 2010 r.

2. Agresja jako zbrodnia popełniona przez jednostkę

Niewątpliwie największym osiągnięciem Konferencji Rewizyjnej Statutu MTK, która odbyła się w Kampali, jest to, co było najbardziej oczekiwane przez społeczność międzynarodową, a więc sformułowanie – docelowo uniwersalnej i prawnie wiążącej – definicji agresji. W tym przypadku ma to być definicja agresji popełnionej przez osobę fizyczną. Należy mieć jednak na uwadze fakt, że może się ona pośrednio odnosić także do aktów państwa. W tekście Statutu MTK ma zostać dodany art. 8 *bis*, zgodnie z którym zbrodnia agresji dla celów Statutu będzie oznaczała „planowanie, przygotowanie, wszczęcie lub dokonanie przez osobę, której stanowisko pozwala na sprawowanie efektywnej kontroli lub kierowanie działaniami politycznymi lub militarnymi państwa, aktu agresji, który poprzez swój charakter, wagę i skalę stanowi oczywiste naruszenie Karty Narodów Zjednoczonych”¹¹. Jest to definicja sformułowana „dla celów niniejszego Statutu”, a więc definicja autonomiczna. Ma ona posiadać charakter powszechny. Należy jednak pamiętać, że będzie ona, gdy wejdzie w życie, jedyną uniwersalną i prawną

¹⁰ Report of the Special Working Group on the Crime of Aggression (ICC-ASP/7/20/Add.1, Annex II).

¹¹ Art. 8 *bis* § 1 Statutu MTK w brzmieniu zaproponowanym w Kampali.

definicją agresji. W kontekście realizacji zasady komplementarności powinna więc rzutować także na orzecznictwo sądów krajowych¹². Nie należy także wykluczać, że powołają się na nią również inne niż MTK sądy międzynarodowe, które będą musiały odnieść się do problemu agresji. Będzie to wszak jedyna prawna i uniwersalna definicja uzgodniona przez państwa.

Należy przy tym zwrócić uwagę na fakt, iż w Wyjaśnieniach dotyczących poprawek do Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego w sprawie zbrodni agresji, stanowiących załącznik nr III do rezolucji Konferencji Rewizyjnej nr RC/Res. 6 z 11.7.2010 r., czytamy przy tym, iż poprawka ta – zgodnie z ogólną zasadą wyrażoną w art. 10 Statutu MTK – „nie może być interpretowana jako ograniczająca lub naruszająca w jakikolwiek sposób istniejące i rozwijające się zasady prawa międzynarodowego dla celów innych niż niniejszy Statut”. Jest to więc definicja obowiązująca wyłącznie dla potrzeb tego Statutu. Jednak z logicznego punktu widzenia, skoro zbrodni agresji można dopuścić się wyłącznie w charakterze osoby fizycznej kontrolującej lub kierującej działaniami państwa, to przypisanie popełnienia tej zbrodni konkretnej osobie oznacza również przypisanie popełnienia agresji konkretnemu państwu¹³.

W kolejnym paragrafie art. 8 *bis* przyjęto definicję „aktu agresji”, który oznacza: „użycie siły zbrojnej przez państwo przeciwko suwerenności, integralności terytorialnej lub politycznej niezależności innego państwa, lub w inny sposób niezgodny z Kartą Narodów Zjednoczonych. Każde z działań poniżej wymienionych niezależnie od tego, czy nastąpiło wypowiedzenie wojny, zgodnie z rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 3314 (XXIX) z 14.12.1974 r. powinno zostać zakwalifikowane jako akt agresji:

- a) inwazja lub atak sił zbrojnych jednego państwa na terytorium innego państwa, albo wszelka okupacja wojskowa, nawet czasowa, będąca wynikiem takiej inwazji lub ataku, lub też jakakolwiek aneksja terytorium lub części terytorium innego państwa przy użyciu siły;

¹² Na temat zasady komplementarności w działalności MTK zob. np. E. Socha, *Zbieżność a komplementarność jurysdykcji Międzynarodowych Trybunałów Karnych i sądów krajowych*, Wrocław 2004, s. 105–141; M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorczyk, *Podstawy prawa karnego międzynarodowego*, Warszawa 2008, s. 250–253 oraz M. Płachta, *Jurysdykcja Międzynarodowego Trybunału Karnego*, „Studia Prawnicze” 2002, z. 8, s. 19 i n.

¹³ Wyjaśnienia dotyczące poprawek do Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego w sprawie zbrodni agresji, stanowią załącznik nr III i integralną część rezolucji Konferencji Rewizyjnej nr RC/Res. 6 z 11.6.2010 r. Omawiane poprawki są zaś sformułowane w załączniku nr I do tej samej rezolucji. Ratyfikacji poddane będą zasadniczo same poprawki a nie rezolucja,

- b) bombardowanie przez siły zbrojne państwa terytorium innego państwa lub użycie przez państwo jakichkolwiek broni przeciwko terytorium innego państwa;
- c) blokada portów lub wybrzeży państwa przez siły zbrojne innego państwa;
- d) atak sił zbrojnych państwa na siły zbrojne lądowe, morskie lub powietrzne albo na marynarkę lub lotnictwo cywilne innego państwa;
- e) użycie sił zbrojnych państwa znajdujących się na terytorium innego państwa za zgodą państwa przyjmującego, niezgodnie z warunkami określonymi przy wyrażaniu zgody lub wszelkie przedłużanie ich pobytu na tym terytorium po wygaśnięciu zgody;
- f) wyrażanie przez państwo zgody, by jego terytorium, które oddało do dyspozycji innemu państwu, było wykorzystane przez to inne państwo dla dokonania agresji przeciwko państwu trzeciemu;
- g) wysyłanie przez państwo lub w jego imieniu band lub grup zbrojnych, oddziałów nieregularnych lub najemników, które dokonują zbrojnych ataków przeciwko innemu państwu w stopniu dorównującym aktom wymienionym powyżej, względnie zaangażowanie się w znaczny sposób w takie działanie¹⁴.

w tym jej załącznik nr III. W takim przypadku Wyjaśnienia te będą stanowiły wykładnię autentyczną poprawki. Nie można też wykluczyć, że w niektórych państwach, w tym np. w Polsce, procedurze ratyfikacji zostanie poddana cała rezolucja. W takim przypadku – dla tych państw – Wyjaśnienia będą miały zasadniczo taką samą moc i status, jak poprawki. Mamy już taki precedens, jak poddanie w Polsce procedurze ratyfikacji rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 1991 (XVIII) z 17.12.1963 r. zawierającej poprawki do Karty NZ i dotyczącej sprawy właściwego przedstawicielstwa w Radzie Bezpieczeństwa ONZ i w Radzie Gospodarczej i Społecznej ONZ (Dz.U. z 1966 r., Nr 7, poz. 41). Ratyfikowano wówczas nie tylko poprawki do Karty NZ, ale i zawarte w rezolucji zasady geograficznego podziału miejsc w Radzie Gospodarczej i Społecznej ONZ oraz niestałych miejsc w Radzie Bezpieczeństwa ONZ. Z punktu widzenia Polski jest to więc – cokolwiek by to nie znaczyło – akt ratyfikowany. Dla innych państw nie. Oświadczenie Rządowe z 31.1.1966 r. w sprawie ratyfikacji przez Polskę Rezolucji nr 1991 (XVIII) zawierającej poprawki do Karty Narodów Zjednoczonych i dotyczącej sprawy właściwego przedstawicielstwa w Radzie Bezpieczeństwa i w Radzie Gospodarczej i Społecznej, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 17.12.1963 r. (Dz.U. z 1966 r., Nr 7, poz. 42). Z nowszych podobnych działań należy wskazać skierowanie 20.7.2009 r. – do Sejmu RP Zawiadomienia Prezesa Rady Ministrów o zamiarze przedłożenia Prezydentowi RP do ratyfikacji, bez zgody wyrażonej w ustawie, Zalecenia Rady Współpracy Celnej przyjętego w Brukseli 30.6.2007 r. dotyczącego wprowadzenia poprawek do Konwencji o utworzeniu Rady Współpracy Celnej, sporządzonej w Brukseli 15.12.1950 r. (druk sejmowy nr 2225). W tym przypadku procedurę ratyfikacyjną zastosowano nie w odniesieniu do poprawek, a do zalecenia organizacji międzynarodowej wnoszącego o ich przyjęcie.

¹⁴ Art. 8 *bis* § 2 Statutu MTK w brzmieniu zaproponowanym w Kampali. Definicja ta stanowi dokładne odwzorowanie treści art. 3 załącznika do rezolucji Zgromadzenia Ogólnego

Konsekwencją przyjęcia przytoczonej definicji są także zmiany w art. 25 Statutu, który dotyczy indywidualnej odpowiedzialności karnej. W przepisie tym ma zostać dodany § 3 *bis*, stanowiący, że „w odniesieniu do zbrodni agresji, przepisy tego artykułu powinny być stosowane tylko do osób, których stanowisko pozwala na efektywne wykonywanie kontroli lub kierowanie działaniami politycznymi lub militarnymi państwa”. Poprawka obejmuje także treść art. 20 § 3 Statutu. Przepis ten odnosi się do stosowania przez MTK zasady *ne bis in idem*. Do czynów, które są nią objęte, tj. ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości i zbrodni wojennych, a więc wszystkich zbrodni objętych dotąd jurysdykcją Trybunału, dopisano także zbrodnię agresji.

Umieszczenie w Statucie MTK definicji agresji wymusza też zmiany w Elementach Definicji Zbrodni (ang. Elements of Crime) uchwalonych 9.9.2000 r. przez Zgromadzenie Państw-Stron Statutu MTK¹⁵. Elementy Definicji Zbrodni mają stanowić pomoc w interpretacji i stosowaniu Statutu Rzymskiego. Wobec niezdefiniowania pojęcia agresji, odnosiły się one dotąd wyłącznie do zbrodni ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości i zbrodni wojennych. Umieszczenie w Statucie MTK definicji agresji wymusza jednak zmianę i tego dokumentu. Art. 9 § 1 Statutu ma teraz stanowić, iż: „Elementy Definicji Zbrodni stanowią pomoc dla Trybunału w interpretacji i stosowaniu art. 6, 7, 8 i 8 *bis*”. Dodano więc sformułowanie wskazujące, że dokument ten dotyczyć będzie także zbrodni agresji, czyli zbrodni zdefiniowanej w art. 8 *bis* Statutu MTK. Wobec faktu, iż Elementy Definicji Zbrodni zostały już przyjęte, zrezygnowano z drugiego dotychczasowego zdania, w którym stwierdzano, że są one przyjmowane większością co najmniej 2/3 głosów członków Zgromadzenia Państw-Stron. W obecnym stanie w zupełności wystarcza zawarta w art. 9 § 2 Statutu regulacja dotycząca trybu przyjmowania poprawek do tego dokumentu, gdzie właśnie taka większość jest do tego przewi-

ONZ nr 3314 (XXIX) w sprawie definicji agresji, przyjętej 14.12.1974 r. Tekst polski w: B. Wierzbicki, *Prawo międzynarodowe. Materiały do studiów*, wyd. 3, Białystok 2000, s. 424–426. Treść tej rezolucji – w kontekście prac nad wprowadzeniem do Statutu MTK definicji agresji – analizują m.in. A. Cassese, *International Criminal Law*, Oxford 2003, s. 111–116 oraz G. Gaia, *The Long Journey towards Repressing Aggression* [w:] *The Rome Statute...*, red. A. Cassese. P. Gaeta, J. R. W. D. Jones, t. I, s. 435–438. Prawnomiędzynarodowy charakter tego aktu omawiają także: Y. Dinstein, *War, Aggression and Self-Defence*, wyd. 3, Cambridge 2001, 114–120 oraz J. Kranz, *Między wojną a pokojem: świat współczesny wobec użycia siły zbrojnej* [w:] *Świat współczesny wobec użycia siły zbrojnej. Dylematy prawa i polityki*, red. J. Kranz, Warszawa 2009, s. 127–131.

¹⁵ Tekst Elementów Definicji Zbrodni w brzmieniu dotychczas obowiązującym [w:] M. Płachta, *Międzynarodowy Trybunał Karny*, t. II, Zakamycze 2004, s. 173–244.

dziana. Konsekwencją wprowadzenia do Statutu definicji zbrodni agresji jest także zmiana samych Elementów Definicji Zbrodni w zakresie dotyczącym dodawanego art. 8 *bis* Statutu¹⁶.

Podjmując decyzje w sprawie dokonania zmian w – przyjętych przez Zgromadzenie Państw-Stron Statutu MTK – Elementach Definicji Zbrodni, państwa zgromadzone na Konferencji Rewizyjnej wystąpiły przy tym w odniesieniu do Statutu MTK i samego Trybunału w charakterze „włodarzy traktatu” i „włodarzy” ustanowionego nim organu międzynarodowego. Uznały bowiem, że aktem rangi traktatowej (statutowej) są władne uczynić w nich i z nimi wszystko, także w sposób w Statucie nieprzewidziany. Umowa ta stanowiła bowiem, że do przyjmowania i zmiany Elementów Definicji Zbrodni uprawnione jest Zgromadzenie Państw-Stron Statutu MTK. Jak już wskazano, w nowej redakcji wobec faktu, że dokument ten już istnieje, pominięto wyłącznie frazę dotyczącą trybu jego przyjęcia. Dokonywanie w nim zmian pozostawiono jednak nadal do wyłącznej kompetencji Zgromadzenia Państw-Stron Statutu MTK. Państwa zgromadzone na Konferencji w Kampali uznały jednak, że dokona ona także zmian także i w tym dokumencie. Jest to rozwiązanie praktyczne i logiczne, tym bardziej, że działanie to – podobnie jak i wszystkie inne akty przyjęte na Konferencji – zostało rekomendowane jej właśnie przez Zgromadzenie Państw-Stron Statutu. W ten sposób aktem rangi traktatowej postanowiono zmienić nie tylko traktat, ale i przyjęty w jego wykonaniu przez organ MTK dokument – Elementy Definicji Zbrodni¹⁷.

Odnosząc się do treści merytorycznej zmian dokonywanych w tym dokumencie należy wskazać, iż we wprowadzeniu do jego nowego art. 8 *bis* wskazuje się, że każdy akt, o którym mowa w § 2 tego przepisu, jest aktem agresji. Tak więc dopuszczanie się tylko jednego z nich powoduje, że mamy

¹⁶ Załącznik nr II do rezolucji Konferencji Rewizyjnej Państw-Stron Statutu MTK nr RC/Res.6 z 11.6.2010 r. (przyjętej przez *consensus*).

¹⁷ Na temat państw jako „włodarzy traktatów” w tym także „włodarzy” utworzonych nimi organizacji i organów międzynarodowych zob. np. R. K. Dixit, *Amendment or Modification of Treaties*, „Indian Journal of International Law” 1970, t. 10, s. 37–50; M. Frankowska, *Prawo traktatów*, Warszawa 1997, s. 155; W. Góralczyk, S. Sawicki, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, wyd. 13, Warszawa 2009, s. 85–86; W. Heintschel von Heinegg, *Die völkerrechtlichen Verträge als Hauptrechtsquelle des Völkerrechts* [w:] *Völkerrecht*, red. K. Ibsen, wyd. 5, München 2004, s. 161–165; M. Herdegen, *Prawo europejskie*, wyd. 2, Warszawa 2006, s. 68; K. Karski, *Przystąpienie Unii Europejskiej do europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności* [w:] *Rada Europy – 60 lat na rzecz jedności europejskiej*, red. I. Głuszyńska, K. Lankosz, Bielsko-Biała 2008, s. 101–102 oraz A. Wyrozumski, *Umowy międzynarodowe. Teoria i praktyka*, Warszawa 2006, s. 370–386 i 424–426.

do czynienia z agresją. Podkreślano także, że nie istnieje wymóg, by udowodnić, że sprawca dokonał prawnej oceny, czy użycie siły zbrojnej było niezgodne z Kartą NZ. Termin „oczywiste”, zastosowany w formule „oczywiste naruszenie Karty NZ”, jest kwalifikacją obiektywną, ma znaczenie obiektywne. Wskazano ponadto, iż nie istnieje wymóg, by udowodnić, że sprawca dokonał prawnej oceny „oczywistości” natury danego naruszenia Karty NZ. Kolejnym elementem definicji zbrodni agresji jest to, iż sprawca planował, przygotowywał, wszczął lub dokonał aktu agresji. Sprawca musiał być również osobą, której stanowisko pozwalało na sprawowanie efektywnej kontroli lub kierowanie działaniami politycznymi lub militarnymi państwa, które dopuściło się aktu agresji. Dodano przy tym, że stanowisko takie – w jednym państwie – może zajmować więcej niż jedna osoba. Elementem definicji zbrodni agresji jest też okoliczność, że akt agresji, tj. użycie siły zbrojnej przez państwo przeciwko suwerenności, integralności terytorialnej lub politycznej niezależności innego państwa, lub w inny sposób niezgodny z Kartą NZ, został popełniony. Sprawca musiał być ponadto świadomy faktycznych okoliczności, które stanowiły, że takie użycie siły zbrojnej było niezgodne z Kartą NZ. Wskazano także, jako na element definicji tej zbrodni, na to, iż akt agresji poprzez swój charakter, wagę i skalę stanowi oczywiste naruszenie Karty NZ. Sprawca musiał być również świadomy faktycznych okoliczności, które stanowiły takie oczywiste naruszenie Karty NZ.

Niewątpliwie z zadowoleniem należy przyjąć sam fakt zdefiniowania agresji na potrzeby karnej odpowiedzialności jednostki w prawie międzynarodowym. Od dawna oczekiwana zmiana została uzgodniona i jest pierwszą w prawie międzynarodowym definicją zbrodni agresji rozumianą jako działanie jednostki. W tym zakresie osiągnięcie Konferencji w Kampali pozostaje bez precedensu w historii rozwoju prawa międzynarodowego publicznego, a szczególnie międzynarodowego prawa karnego. Istniejący bowiem stan prawny z art. 5 Statutu MTK można było uważać co najwyżej za potwierdzenie, że agresja jest zbrodnią prawa międzynarodowego i może być popełniona przez jednostkę. Ponadto samo włączenie agresji do katalogu zbrodni objętych jurysdykcją MTK spotykało się jednak w doktrynie z licznymi głosami krytyki. B. Krzan przytacza poglądy M. Schustera¹⁸, R. Wedgwood¹⁹ i A. Cassese²⁰,

¹⁸ M. Schuster, *The Rome Statute and the Crime of Aggression: A Gordian Knot in Search of a Sword*, „Criminal Law Forum” 2003, t. 14, s. 17.

¹⁹ R. Wedgwood, *The International Criminal Court: An American View*, „European Journal of International Law” 1999, t. 10, nr 1, s. 105.

²⁰ A. Cassese, *The Statute of the International Criminal Court: Some Preliminary Reflections*, „European Journal of International Law” 1999, t. 10, nr 1, s. 147.

którzy są zdania, że „włączenie agresji uważa się za «konia trojańskiego» w Statucie Rzymskim, a nawet za «bombę z opóźnionym zapłonem». Część przedstawicieli doktryny uważa taki właśnie sposób rozpoczęcia działalności MTK wręcz za błąd, pomyłkę²¹.

Oczywiście najistotniejszym wątkiem z punktu widzenia zaproponowanych zmian jest rozdzielenie pojęcia agresji i rozłączne traktowanie agresji jako działania państwa i agresji jako działania jednostki. Dopiero teraz możemy powiedzieć, że prawo międzynarodowe dysponuje definicją agresji jako zbrodni międzynarodowej dokonanej przez jednostkę. Właściwie dotąd literatura opisywała tylko pierwszą z możliwości wskazując jedynie na braki co do drugiej z wymienionych. Formułując Statut MTK zadbane bowiem, by zbrodni agresji nie była – nawet co do nazwy – tożsama z też możliwą do popełnienia przez osobę fizyczną zbrodnią przeciwko pokojowi, o której mowa w art. 6 Statutu Trybunału Norymberskiego, który jest *notabene* do dziś obowiązującym aktem prawa międzynarodowego²².

Należy przy tym odnotować, iż przyjęta w Kampali definicja agresji nie opiera się na tzw. zasadzie pierwszego strzału. Definicja ta stanowi dokładne odwzorowanie treści art. 3 załącznika do rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 3314 (XXIX) z 1974 r. Twórcy poprawki nie przenieśli jednak do niej stwierdzeń zawartych w art. 2 załącznika do tej rezolucji, który stanowi, iż aktami agresji, o których mowa w art. 3, są działania państwa „działającego jako pierwsze”. W przypadku omawianej poprawki do Statutu MTK działania określone mianem aktu agresji nie zostały opatrzone zastrzeżeniem, iż są one nimi jedynie wtedy, gdy zostaną dokonane przez pierwszego z uczestników konfliktu. W ten sposób może powstać wątpliwość, czy za akt agresji nie zostanie uznane realizowanie prawa do samoobrony indywidualnej lub zbiorowej, o której *notabene* mowa w art. 51 Karty NZ. Także trzy konwencje londyńskie o określeniu agresji z 1933 r. opierały się na zasadzie pierwszego strzału. Podobny – choć nieco węższy niż w rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 3314 (XXIX) z 1974 r. i w omawianej poprawce do Statutu MTK – katalog działań, zawarty w art. II konwencji, poprzedzały słowa, iż „będzie uznane za napastnika (agresora) to państwo, które pierwsze popełni jeden z następujących czynów:...” Jak wskazują W. Góralczyk i S. Sawicki „element pierw-

²¹ B. Krzan, *Kompetencje Rady Bezpieczeństwa ONZ w międzynarodowym sądownictwie karnym*, Toruń 2009, s. 110.

²² I. M. Bondariew, *Sistema miezdunarodnykh sudiebnykh uczriezdienij. Uchiebnoje posobieje*, Moskwa 2004, s. 18; J. J. Heydecker, J. Leeb, *Proces w Norymberdze*, wyd. 2, Warszawa 2006, s. 452.

szeństwa jest niezbędny w każdej definicji agresji; w wypadku jej braku nie byłoby żadnego obiektywnego kryterium określenia napastnika²³.

Takie precedensowe zdefiniowanie agresji przez Konferencję Rewizyjną Statutu MTK oznacza przyzwolenie na odejście od zasady pierwszego strzału na rzecz – proponowanej bezskutecznie w 1974 r. przez niektóre państwa – formuły *animus aggressionis*, zgodnie z którą czynnikiem przesądającym o uznaniu danego działania za agresję jest intencja jej dokonania. W okresie wcześniejszym definicja oparta na zasadzie pierwszego strzału była silnie forsowana zwłaszcza przez ZSRR. Na Konferencji Rewizyjnej zabrakło jednak tego państwa oraz jego kontynuatora – Federacji Rosyjskiej. Nie jest ona bowiem stroną Statutu MTK. W Kampali oraz w trakcie prac przygotowawczych do Konferencji nie było więc dotychczasowego głównego promotora tej zasady²⁴.

W ten sposób nie przesądzono, czy organy stosujące Statut MTK, tj. Rada Bezpieczeństwa ONZ oraz sam MTK, mają stosować zasadę pierwszego strzału, czy też formułę *animus aggressionis*. Kwestię tę pozostawiono otwartą. Takie sformułowanie Statutu oznacza więc, iż organom go stosującym, pozostawia się większą swobodę w ocenie danych działań pod kątem tego, czy są one, czy też nie, agresją.

Wyliczenie aktów agresji – poddanych jurysdykcji MTK – ma charakter enumeratywny. Nie oznacza to, że także inne działania nie mogą stanowić zbrodni agresji. MTK nie będzie jednak uprawniony do orzekania w tych sprawach. Definicja sformułowana w rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 3314 (XXIX) z 1974 r. w sposób przykładowy wskazywała akty agresji. Wyliczenie w niej zawarte było uzupełnione stwierdzeniem, iż Rada Bezpieczeństwa ONZ może za agresję uznać także inne niewymienione w niej wprost czyny. W Kampali przyjęto katalog z 1974 r. Wtedy był on jednak wyliczeniem przykładowym. Teraz stał się enumeracją. Jednocześnie zaprzepaszczone zostało możliwość zaktualizowania tego katalogu o nowe formy agresji, np. cyberagresję.

Zwrócono jednocześnie uwagę na to, że nie wszystkie działania wypełniające przesłanki aktu agresji, o którym mowa w przyjętym katalogu, muszą mieć taki ciężar gatunkowy, iż od razu powodują jej zaistnienie. Nie będą

²³ W. Góralczyk, S. Sawicki, op.cit., s. 408.

²⁴ Na temat formuły *animus aggressionis* zob. szerzej: W. Czaplinski, A. Wyrozumski, op.cit., s. 689; Y. Dinstein, *The Distinctions between War Crimes and Crimes Against Peace*, „Israel Yearbook on Human Rights”, 1994, t. 24, s. 7; S. Glaser, *Culpabilité en droit international pénal*, „Recueil des Cours de l'Académie de la Haye” 1960-I, t. 99, s. 504–505.

nimi, przykładowo, drobne incydenty graniczne. Już w rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 3314 (XXIX) z 1974 r. stwierdzano, iż – mimo zaistnienia okoliczności formalnie mieszczących się w katalogu aktów agresji – Rada Bezpieczeństwa ONZ może stwierdzić, iż nie doszło do takiego aktu „w świetle innych stosownych okoliczności, w tym również dlatego, że określone akty lub ich skutki nie są dostatecznie poważne”. Jak już wskazano, zbrodnia agresji – zgodnie z art. 8 *bis* § 1 Statutu MTK – ma być wynikiem zaistnienia aktu agresji, „który poprzez swój charakter, wagę i skalę stanowi oczywiste naruszenie Karty NZ”. W Wyjaśnieniach dotyczących poprawek do Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego w sprawie zbrodni agresji, czytamy, iż akt agresji jest oczywistym naruszeniem Karty NZ. Dlatego też, by można mówić o jego istnieniu, niezbędne jest łączne wystąpienie trzech – wskazanych wyżej – przesłanek. Zarówno charakter, waga jak i skala danego działania muszą stanowić oczywiste naruszenie Karty NZ. Wystąpienie tylko jednej z nich nie jest wystarczające. W dokumencie tym stwierdza się również, że przy ocenie, czy doszło do zaistnienia aktu agresji, bierze się pod uwagę wszystkie okoliczności danej sprawy, w tym wagę i konsekwencje ocenianych działań. Dokonuje się tego w świetle przepisów Karty NZ.

Warto także rozważyć kwestię zasad odpowiedzialności za zbrodnię agresji. W dokumentach przyjętych w Kampali nastąpiło wyjątkowo wąskie zakreślenie katalogu osób, którym można postawić zarzut dokonania tej zbrodni. Pozostaje to w sprzeczności z zawartymi w Statucie MTK ogólnymi zasadami odpowiedzialności karnej jednostki. Wydaje się, że takie zawężenie jest nieuzasadnione. Co przykładowo w sytuacji osób prywatnych lub korporacji dysponujących potencjałem militarnym zdolnym doprowadzić do aktu agresji?

Oczywiście wyliczenie aktów, których dokonanie stanowi zbrodnię agresji jest powtórzeniem postanowień rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 3314 (XXIX) w sprawie definicji agresji z 1974 r. W tym względzie nie mamy do czynienia właściwie z żadnymi nowymi uzgodnieniami. Istotne jest jednak przeniesienie dotychczasowej treści rezolucji do prawa traktatowego, co skutkuje zmianą kategorii źródeł prawa międzynarodowego z *soft law* na *hard law*, pod warunkiem, że zmiany w Statucie MTK zostaną ratyfikowane lub w inny sposób przyjęte przez wymaganą liczbę państw. W ten sposób stany faktyczne określone w rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 3314 (XXIX) w sprawie definicji agresji z 1974 r. nabrały zupełnie nowego wymiaru. Wskazane w niej przykłady były bowiem jedynie pewnymi niewiązującymi wskazówkami, odpowiedzialnymi dla Rady Bezpieczeństwa ONZ, która w swojej działalności stykała się z problemem użycia siły w stosunkach między państwami. Od tej pory mają to być reguły traktatowe.

3. Wykonywanie jurysdykcji nad zbrodnią agresji

Dość skomplikowanie rysuje się zagadnienie procesowe, czyli problem wykonywania przez MTK jurysdykcji nad zbrodnią agresji. Przyjęta konstrukcja prawna nie znajduje chyba precedensu w prawie międzynarodowym. Proponowane w tekście Statutu zmiany polegają na dodaniu dwóch artykułów:

- 15 *bis*, który dotyczy wykonywania jurysdykcji nad zbrodnią agresji, jeżeli sytuacja wskazująca na popełnienie tej zbrodni, zostanie przedstawiona Prokuratorowi przez Państwo-Stronę w trybie art. 14 Statutu, tj. w przypadku określonym w art. 13 lit. a) Statutu, oraz gdy postępowanie przygotowawcze w odniesieniu do takiej zbrodni zostanie wszczęte przez Prokuratora na podstawie art. 15 Statutu, tj. w przypadku określonym w art. 13 lit. c) Statutu;
- 15 *ter*, który dotyczy wykonywania jurysdykcji nad zbrodnią agresji, gdy sytuacja wskazująca na popełnienie zbrodni zostanie przedstawiona Prokuratorowi przez Radę Bezpieczeństwa ONZ, działającą na podstawie rozdziału VII Karty NZ, tj. w przypadku określonym w art. 13 lit. (b) Statutu²⁵.

Każdy z wymienionych przepisów wymaga zwrócenia na niego odrębnej uwagi. W pierwszym przypadku MTK będzie mógł wykonywać jurysdykcję nad zbrodnią agresji popełnioną dopiero po roku od ratyfikacji lub przyjęcia tych zmian przez co najmniej trzydzieści Państw-Stron Statutu. W sensie materialnym MTK będzie więc posiadał jurysdykcję w odniesieniu do sprawców zbrodni agresji popełnionej dopiero po roku od dnia, w którym trzydzieści państw, będących stronami Statutu, ostatecznie zwiąże się poprawką poprzez jej ratyfikację lub przyjęcie. Zbrodnie agresji popełnione wcześniej pozostaną poza zakresem jurysdykcji MTK. Ale to nie wszystko. Nawet, gdy ten fakt już nastąpi, to dopiero po 1.1.2017 r. większość państw, jaka jest niezbędna dla przyjęcia zmian w Statucie, będzie mogła podjąć decyzję o możliwości „wykonywania przez Trybunał tej jurysdykcji”. Oznacza to, że aby te przepisy zaczęły funkcjonować, po 1.1.2017 r. po raz kolejny będą musiały

²⁵ Na temat kompetencji Rady Bezpieczeństwa ONZ w sytuacji zaistnienia aktu agresji zob. np. J. Ohlin, *Aggression* [w:] *International Criminal Justice*, (red. A. Cassese), Oxford 2009, s. 238 oraz E. de Wet, *The Charter VII Powers of the United Nations Security Council*, Oxford–Portland 2004, s. 133–177.

zebrać się Państwa-Strony Statutu i w drodze *consensusu* lub większością co najmniej 2/3 głosów zdecydować, że przyjęte obecnie przepisy zaczynają działać.

Ponadto każde państwo będzie mogło oświadczyć, że nie wyraża zgody na wykonywanie jurysdykcji wynikającej z art. 12 w odniesieniu do sprawców zbrodni agresji popełnionej w wyniku dokonania aktu agresji przez to państwo (formuła *opt-out*). Deklarację taką państwo-strona może złożyć Sekretarzowi Trybunału. Jej wycofanie jest możliwe w każdej chwili. W odniesieniu do państwa, które nie jest stroną Statutu, Trybunał nie może wykonywać jurysdykcji nad zbrodnią agresji, popełnioną przez obywateli tego państwa lub na jego terytorium²⁶.

Kiedy Prokurator dochodzi do wniosku, że istnieją wystarczające powody do wszczęcia śledztwa w sprawie zbrodni agresji, powinien wcześniej upewnić się, czy Rada Bezpieczeństwa ONZ dokonała stwierdzenia aktu agresji popełnionej przez państwo, którego dotyczy podejrzenie, i do którego przypisany jest konkretny sprawca. Prokurator powinien notyfikować Sekretarzowi Generalnemu ONZ o sytuacji przed Trybunałem, nie wyłączając przedłożenia stosownych informacji oraz dokumentów. Jeżeli Rada Bezpieczeństwa ONZ dokonała stosownego stwierdzenia aktu agresji, Prokurator może dalej procedować w sprawie śledztwa w odniesieniu do omawianej zbrodni. Jeżeli zaś takie stwierdzenie ze strony Rady Bezpieczeństwa ONZ nie nastąpi w ciągu sześciu miesięcy od daty notyfikacji, to Prokurator może dalej prowadzić postępowanie w odniesieniu do zbrodni agresji, jeśli Izba Przygotowawcza potwierdzi wszczęcie śledztwa w odniesieniu do zbrodni agresji, zgodnie z procedurą zawartą w art. 15 Statutu oraz jeśli Rada Bezpieczeństwa ONZ nie zdecyduje inaczej na podstawie art. 16 Statutu, który pozwala na odroczenie wszczęcia i zawieszenie postępowania przygotowawczego. W jego konsekwencji nie można bowiem wszcząć, ani prowadzić postępowania przygotowawczego przez okres 12 miesięcy od chwili zwrócenia się do Trybunału z takim wnioskiem przez Radę Bezpieczeństwa ONZ, działającą w oparciu o rezolucję podjętą na mocy rozdziału VII Karty NZ. Ponadto wniosek może zostać ponowiony przez Radę na tych samych warunkach²⁷. Określenie aktu agresji przez

²⁶ Dotychczasowy status państw trzecich i ich obywateli wobec Statutu MTK omawiają m.in. D. Akande, *The Jurisdiction of the International Criminal Court over Nationals of Non-Parties: Legal Basis and Limits*, „Journal of International Criminal Justice” 2003, nr 1, s. 618–650; Bing Bing Jia, *The International Criminal Court and Third States* [w:] *International Criminal Justice*, (red. A. Cassese), s. 160–167 oraz G. M. Danilenko, *ICC Statute and Third States* [w:] *The Rome Statute...*, red. A. Cassese, P. Gaeta, J. R. W. D. Jones, t. II, Oxford 2002, s. 1871–1897.

²⁷ Art. 16 Statutu MTK.

organ spoza MTK nie ma charakteru wiążącego dla ustaleń tego Trybunału. Stanowisko Rady Bezpieczeństwa ONZ lub jego brak warunkuje jedynie możliwość wszczęcia i dalszego prowadzenia przed nim postępowania.

Biorąc pod uwagę kaskadę utrudnień dla wszczęcia postępowania i ostatecznie skazania winnego popełnienia zbrodni agresji nie dziwi, że przewidziano przy tym, iż przepis art. 15 *bis* nie wpływa na regulacje dotyczące wykonywania jurysdykcji w odniesieniu do innych zbrodni wymienionych w art. 5 Statutu.

Zatem, by – w przypadkach określonych w art. 13 lit. a) i c) Statutu – jurysdykcja mogła być wykonywana, poprawka musi być ratyfikowana lub przyjęta przez co najmniej trzydzieści państw, będących stronami Statutu. Od momentu złożenia trzydziestego dokumentu ratyfikacji lub przyjęcia musi minąć rok. Dopiero popełnione od tego momentu czyny będą mogły być podstawą rozważań MTK co do ich ewentualnej kwalifikacji jako zbrodni agresji. Następnie ponownie muszą zebrać się Państwa-Strony Statutu i – poprzez *consensus* lub większością co najmniej 2/3 głosów – uznać, że przepisy przyjęte w Kampali zaczynają działać. Państwa te mogą się zebrać w tym celu dopiero po 1.1.2017 r. Ponadto każde, będące stroną Statutu, państwo może oświadczyć, że jurysdykcji MTK nie podlegają zbrodnie agresji wynikające z dokonanych przez to państwo ewentualnych aktów agresji. W tym trybie, tj. bez wniosku Rady Bezpieczeństwa ONZ, z mocy samego Statutu, jurysdykcji MTK nie będą także podlegać sprawcy zbrodni agresji, którzy popełnili ją na terytoriach państw, które nie są stronami Statutu, oraz sprawcy zbrodni agresji, którzy są obywatelami państw, które nie są stronami Statutu. Ale to nie koniec ograniczeń ścigania sprawców zbrodni agresji. Postępowanie będzie można prowadzić, o ile Rada Bezpieczeństwa ONZ uzna, że działanie państwa, z którym związane jest działaniem konkretnej osoby fizycznej, jest agresją lub w określonym czasie nie wypowie się w tym przedmiocie. Będzie ona jednak zawsze mogła – w sposób odnawialny – na 12 miesięcy odraczać wszczęcie i zawieszać prowadzenie postępowania. Wszystkie te decyzje Rada Bezpieczeństwa ONZ podejmuje w procedurze głosowania merytorycznego, tj. większością co najmniej 9/15 głosów z zachowaniem jednomyślności swoich stałych członków. Trudno zaiste wprowadzić więcej ograniczeń, by postawić tamę przed faktycznym karaniem przez MTK sprawców zbrodni agresji.

Drugi z dodawanych do tekstu Statutu przepisów, czyli art. 15 *ter*, dotyczący wykonywania jurysdykcji nad zbrodnią agresji w przypadku złożenia zawiadomienia przez Radę Bezpieczeństwa ONZ, tj. w przypadku, o którym mowa w art. 13 lit. b) Statutu, jest znacznie krótszy i właściwie stanowi powtórzenie dwóch początkowych i dwóch końcowych paragrafów art. 15 *bis*.

Tak więc, poza jurysdykcją MTK pozostają zbrodnie agresji popełnione przed upływem roku od związania się tą poprawką przez trzydzieści państw, będących stronami Statutu. Trybunał będzie mógł się zajmować jej osądzeniem, o ile – najwcześniej po 1.1.2017 r. – Państwa-Strony Statutu poprzez *consensus* lub większością co najmniej 2/3 głosów pozwolą MTK uruchomić stosowanie poprawki. Decyzja Rady Bezpieczeństwa ONZ lub innego organu zewnętrznego o uznaniu danego działania za akt agresji nie wiąże MTK przy podejmowaniu przez niego własnych ustaleń. Także i w tym przypadku dodano, iż tak daleko idące ograniczenia jurysdykcji dotyczą tylko dochodzenia odpowiedzialności sprawców zbrodni agresji i nie odnoszą się do ścigania sprawców innych zbrodni, o których mowa w art. 5 Statutu. Jak widać, w tym przypadku nie ma możliwości złożenia przez państwo uprzedniej deklaracji powodującej niemożność rozpatrywania przez MTK spraw osób oskarżonych o popełnienie zbrodni agresji w związku z aktem agresji dokonany przez to państwo. Jak już wspomniano, bez wniosku Rady Bezpieczeństwa ONZ nie ma też możliwości realizowania przez MTK jurysdykcji uniwersalnej w odniesieniu do czynów popełnionych na terytoriach państw, które nie są stronami Statutu, lub popełnionych przez obywateli państw, które nie są stronami Statutu. Patrząc na ten problem *a contrario* należy jednak zwrócić uwagę na fakt, iż wniosek taki jest przyjmowany w trybie głosowania merytorycznego, tj. większością co najmniej 9/15 głosów przy jednomyślności stałych członków Rady. Członkowie ci to: USA, Rosja, Chiny, Francja i Wielka Brytania. Trzy pierwsze z nich nie są stronami Statutu. Trudno więc liczyć, by wniosek związany z dokonany przez nie ewentualnym aktem agresji został przyjęty przez Radę Bezpieczeństwa ONZ. Wszak, dysponują one w niej prawem weta.

Uzgodnione w Kampali rozwiązania, odnoszące się do zakresu wykonywania przez MTK jurysdykcji wobec sprawców zbrodni agresji, są dosyć kontrowersyjne. Podstawowa uwaga, jaka nasuwa się po analizie tych przepisów, jest związana ze skonstatowaniem, iż potwierdzają one pierwszeństwo zobowiązań wynikających z Karty NZ przed zobowiązaniami wynikającymi z innych umów międzynarodowych²⁸. W tym konkretnym przypadku dotyczy to pierwszeństwa zobowiązań odnoszących się do odpowiedzialności Rady Bezpieczeństwa ONZ za utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa przed zobowiązaniami wynikającymi ze Statutu MTK.

Zatem konstrukcja prawna nowelizacji Statutu wyraźnie zmierza w kierunku jeszcze silniejszego – niż ma to miejsce w jego obecnie obowiązującej

²⁸ Art. 103 Karty NZ.

wersji – powiązania kompetencji MTK w zakresie wszczynania postępowania w zakresie osądzenia sprawców zbrodni agresji z kompetencjami Rady Bezpieczeństwa ONZ wynikającymi z Karty NZ. Przyjęte rozwiązanie stanowi rozwinięcie i wypełnienie dyspozycji art. 5 § 2 Statutu, w którym sformułowano na przyszłość pewną wskazówkę. Jak już wcześniej wskazano stwierdzono w nim, iż: „Trybunał wykonuje jurysdykcję w odniesieniu do zbrodni agresji, gdy tylko zostanie przyjęte postanowienie zgodnie z art. 121 i 123 definiujące tę zbrodnię oraz określające warunki wykonywania przez Trybunał jurysdykcji w odniesieniu do tej zbrodni”. Dodano jednak przy tym, że „powyższe postanowienie powinno być zgodne z odpowiednimi postanowieniami Karty Narodów Zjednoczonych”.

Z jednej strony, należy pozytywnie ocenić konsekwencję w zakresie hierarchii zobowiązań prawnomiędzynarodowych Państw-Stron Statutu. Z drugiej jednak, wątpliwości budzi realizacja postulatu niezależności międzynarodowego sądownictwa karnego, tak często akcentowanego w doktrynie²⁹. W Preambule Statutu Trybunał ten określony jest mianem „niezależnego i stałego”. Cóż to jednak za niezależność, jeśli wszczęcie postępowania przed tym sądem zależy od decyzji Rady Bezpieczeństwa ONZ, która bez wątpienia jest organem jak najbardziej politycznym? To rozwiązanie niewątpliwie ogranicza Trybunał w swobodnej ocenie dowodów. B. Krzan słusznie zadaje pytanie, co w sytuacji rozbieżności decyzji Rady i MTK w sprawie stwierdzenia aktu agresji³⁰? Jak już wskazano, w poprawce dotyczącej zbrodni agresji stwierdzono, iż decyzja organu zewnętrznego, w tym, jak należy to rozumieć, Rady Bezpieczeństwa ONZ, o uznaniu danego działania za akt agresji nie wiąże MTK przy podejmowaniu przez niego własnych ustaleń. Jednak Rada ma prawo do wnioskowania o wszczęcie postępowania, gdy uzna, że nastąpił akt agresji. Może też, gdy to stwierdzi, takiego wniosku do MTK nie kierować. Posiada też prawo do odroczenia wszczęcia lub zawieszenia prowadzenia postępowania – także wtedy, gdy uważa, że nastąpił akt agresji.

Uzależnienie wykonywania przez MTK jurysdykcji nad zbrodnią agresji od decyzji Rady Bezpieczeństwa ONZ należałoby rozumieć jako sprzężenie odpowiedzialności państwa z odpowiedzialnością jednostki. Inaczej rzecz ujmując, proponowane zmiany prowadzą do łącznego traktowania odpowiedzialności państwa i jednostki, a wręcz uzależnienia ścigania osoby fizycznej od

²⁹ O problemie niezależności MTK w kontekście prac nad przyznaniem mu jurysdykcji w odniesieniu do zbrodni agresji zob. np. B. B. Ferencz, op. cit., s. 562–564.

³⁰ B. Krzan, *Kompetencje...*, s. 116.

zgody lub braku sprzeciwu Rady Bezpieczeństwa ONZ. Wydaje się, że przyjęte rozwiązanie stoi ponadto w sprzeczności z ogólną zasadą wyrażoną – jeszcze przed nowelizacją – w art. 25 § 4 Statutu, zgodnie z którym „żadne z postanowień niniejszego statutu odnoszącej się do indywidualnej odpowiedzialności karnej nie ma wpływu na odpowiedzialność państwa na podstawie prawa międzynarodowego”³¹. Skąd zatem potrzeba wiązania odpowiedzialności jednostki ze stwierdzeniem agresji przez Radę Bezpieczeństwa ONZ, czyli z uznaniem jej dokonania przez państwo, skoro właśnie rozdzielono rozumienie agresji na tą, będącą działaniem jednostki, i na tą, dokonywaną przez państwo, czyli tą, o której już wcześniej była mowa w konwencjach londyńskich o określeniu agresji z 1933 r. oraz w rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 3314 (XXIX) w sprawie definicji agresji z 1974 r.

Krytycznie należy także ocenić stworzenie możliwości składania deklaracji, na podstawie których państwa wyłączają jurysdykcję MTK w odniesieniu do zbrodni agresji popełnionej na ich terytorium lub popełnionej przez ich obywateli. To rozwiązanie wydaje się stanowić furtkę dla dyspozycji art. 120 Statutu, zgodnie z którym „do niniejszego statutu nie mogą być czynione żadne zastrzeżenia”. Skutek bowiem deklaracji jest w tym wypadku podobny do zastrzeżeń, gdyż w praktyce wyłączona zostaje możliwość stosowania określonych w deklaracji przepisów Statutu w stosunku do osób fizycznych związanych z Państwem-Stroną Statutu, które złożyło ową deklarację.

W kontekście wymienionych tutaj wątpliwości za bardzo trafny należy uznać tytuł artykułu P. Grzebyk, zamieszczonego w „Rzeczpospolitej” – „Zbrodnia agresji ma być sądzona”³². Nie wiadomo jednak, kiedy do osądzenia dojdzie i czy nasze pokolenie będzie świadkiem procesu przed MTK w sprawie zbrodni agresji. Decyzje Konferencji Rewizyjnej Statutu MTK budzą wręcz lekki uśmiech niektórych politologów „a więc przyjęto definicję agresji oraz warunki jej sądenia, a zatem spełniono wszystkie warunki, jakie stawia międzynarodowe prawo karne, aby natychmiast uniemożliwić sądenie agresji przez kolejne siedem lat. Czyż to nie dowód na to, że państwa nie chcą, aby rozliczać je (a dokładnie ich obywateli) z tego, dlaczego używają siły zbrojnej? Mimo że minęło 65 lat od procesu norymberskiego i tokijskiego, nadal nie ma woli politycznej, aby sądzić winnych agresji, zbrodni, która uważa się za źródło wszelkich innych zbrodni międzynarodowych, jak zbrodnie wo-

³¹ Art. 25 § 4 Statutu MTK.

³² P. Grzebyk, *Zbrodnia agresji ma być sądzona*, „Rzeczpospolita” nr 149 z 29.6.2010 r., s. C-16.

jenne, przeciwko ludzkości czy ludobójstwo”³³. Na efekt prac Konferencji Rewizyjnej Statutu MTK można jednak spojrzeć z drugiej strony. Niektórzy mówią wręcz o jej sukcesie³⁴.

Jak zwykle w takich przypadkach, oceny mogą być skrajne. Wyodrębia je też formułowanie ich przy braku perspektywy czasowej. Z pewnością jednak ustalenia z Kampali są krokiem do przodu, a nie krokiem wstecz w rozwoju międzynarodowego prawa karnego. Powstała pierwsza docelowo uniwersalna i zarazem prawna definicja agresji. Definicja zawarta w konwencjach londyńskich z 1933 r., choć jest prawem międzynarodowym, wiąże zaledwie kilkanaście państw. Ta zamieszczona w rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 3314 (XXIX) z 1974 r., choć uniwersalna, nie ma jednak charakteru prawnego. Dopiero ta, która została sformułowana w załączniku I do – przyjętej przez *consensus* – rezolucji Konferencji Rewizyjnej Statutu MTK nr RC/Res.6 z 11.6.2010 r., ma docelowo charakter prawny i uniwersalny. Wkrótce znajdzie się 30 państw, które ratyfikują lub w inny sposób przyjmą tę poprawkę. Stanie się ona prawem międzynarodowym.

A że zawarta w niej definicja zbrodni agresji będzie, jak na razie, „definicją wirtualną”? Lepsza jednak taka, niż żadna. Po pierwsze, nie należy zakładać, że za siedem lat Państwa-Strony Statutu nie zadecydują o uruchomieniu przyjętej obecnie procedury. Już najpierw samo utworzenie MTK, a następnie przyjęcie prawnej definicji zbrodni agresji było czymś, co – dla wielu państw i osób – pozostawało w sferze *wishfull thinking*. Okazało się to jednak możliwe. Zgromadzenie trzydziestu ratyfikacji lub innych aktów przyjęcia nie będzie czymś trudnym. Uzyskanie zgody co najmniej 2/3 Państw-Stron Statutu będzie wymagało więcej wysiłku. Jednak wydaje się, że nie jest to niemożliwe.

Po drugie, definicja zbrodni agresji już w takiej formie, w jakiej istnieje teraz, stanie się wzorcem i punktem odniesienia do tworzenia innych aktów prawnomiędzynarodowych oraz aktów prawa wewnętrznego. Po ratyfikacji lub przyjęciu przez co najmniej trzydzieści państw będzie bowiem w warstwie prawnomiędzynarodowej obowiązującym prawem, którego stosowanie – przez MTK – będzie zawieszane. Jest to definicja stworzona dla celów tego Statutu. Nie oznacza to jednak, że – jeśli będzie taka wola zainteresowanych

³³ Ibidem.

³⁴ R. Kownacki, *Wprowadzenie definicji zbrodni agresji do Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego*, „Biuletyn PISM” nr 92 z 16.6.2010 r., s. 1. Tak też – co nie powinno dziwić – ocenia wynik tych prac przewodniczący Konferencji Rewizyjnej Statutu MTK amb. Ch. Wenaweser. *European Union. Delegation to the United Nations. Reporting Note 102/2010 on EU Heads of Mission meeting (New York, 14.7.2010)*, Nowy Jork, 15.7.2010 r., s. 1.

państw – nie będzie można stosować jej poza nim. Dotyczy to zarówno prawa międzynarodowego, jak i prawa krajowego. Pewnie za jakiś czas ktoś uzna ją – możliwe, że najpierw przedwcześnie – za odzwierciedlenie normy prawa zwyczajowego. Pewnie też przypomniany zostanie *casus* RPA, której pozycja *persistent objector* wobec międzynarodowego zwyczaju zakazującego *apartheidu* została odrzucona przez społeczność międzynarodową. Uznano, że tego typu działanie jest niezgodne z *ius cogens*. Wtedy norma imperatywna dopiero się tworzyła. Dziś nie ulega wątpliwości, że zakaz agresji – cokolwiek by nie oznaczał – już w tej chwili ma niewątpliwie taki charakter. Oczywiście trudno przewidywać, co w przyszłości może się wydarzyć. Jest jednak faktem, że przyjęcie pierwszej docelowo uniwersalnej i prawnej definicji zbrodni agresji tworzy zupełnie nową sytuację. Otwiera też dla działania państw przyjaznych tej inicjatywie wiele nowych – wcześniej nieistniejących – możliwości. Mimo tych uwag, należy jednak stwierdzić, że byłoby o wiele lepiej, gdyby w 2017 r. wymagana liczba Państw-Stron Statutu po prostu uruchomiła tę procedurę.

4. Uzupelnienie katalogu zbrodni wojennych

Efektom Konferencji w Kampali jest także porozumienie co do uzupełnienia katalogu zbrodni wojennych, których popełnienie skutkuje poniesieniem odpowiedzialności przed MTK³⁵. Poprawka ta dotyczy poszerzenia listy poważnych naruszeń praw i zwyczajów w obrębie ustalonych ram prawa międzynarodowego, mających zastosowanie do konfliktów zbrojnych, które nie mają charakteru międzynarodowego, o następujące kategorie:

- używanie trucizny lub zatrutej broni³⁶;
- używanie duszących, trujących lub innych gazów oraz wszelkich analogicznych cieczy, materiałów i urządzeń³⁷;
- używanie pocisków, które z łatwością rozszerzają się lub spłaszczają w ciele człowieka, takich jak pociski z twardą powłoką, która nie pokrywa w całości rdzenia lub jest ponacinana³⁸.

³⁵ Rezolucja Konferencji Rewizyjnej Statutu MTK nr RC/Res.5 z 10.6.2010 r. (przyjęta przez *consensus*).

³⁶ Art. 8 § 2 lit. (e) pkt xiii Statutu MTK w brzmieniu zaproponowanym w Kampali.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Ibidem. Ten przepis odzwierciedla dosłownie merytoryczną treść deklaracji haskiej o zakazie używania na wojnie kul rozszczepiających się lub rozplaszczających z 29.7.1899 r. Tekst

Do tej pory takie działania były objęte karalnością przewidzianą w art. 8 § 2 lit. b) pkt. xvii, xviii i xix Statutu MTK. Przepisy te odnosiły się do międzynarodowych konfliktów zbrojnych. Teraz mają być także karane, gdy sprawca popełni je w trakcie konfliktu zbrojnego nie mającego charakteru międzynarodowego.

Konsekwencją tych zmian są także uzupełnienia Elementów Definicji Zbrodni³⁹. W grupie zbrodni wojennych polegających na stosowaniu trucizny lub zatrutych broni wymieniono cztery elementy:

- 1) sprawca użył substancji lub broni wydzielającej substancje w wyniku jej użycia;
- 2) substancja była tego rodzaju, że przy normalnym rozwoju sytuacji powoduje ona śmierć lub poważne szkody na zdrowiu z uwagi na swoje toksyczne właściwości;
- 3) czyn ten został popełniony w kontekście konfliktu zbrojnego nie mającego charakteru międzynarodowego i był z nim związany;
- 4) sprawca był świadomy faktycznych okoliczności określających istnienie konfliktu zbrojnego.

W drugiej grupie, tj. zbrodni wojennych polegających na stosowaniu zabronionych gazów, cieczy, materiałów lub środków, wymieniono także cztery elementy:

- 1) sprawca użył gazu lub innej analogicznej substancji lub urządzenia;
- 2) taki gaz, substancja lub urządzenie były tego rodzaju, że przy normalnym rozwoju sytuacji powoduje ona śmierć lub poważne szkody na zdrowiu z uwagi na swoje duszące lub toksyczne właściwości;
- 3) czyn ten został popełniony w kontekście konfliktu zbrojnego nie mającego charakteru międzynarodowego i był z nim związany;
- 4) sprawca był świadomy faktycznych okoliczności określających istnienie konfliktu zbrojnego.

deklaracji haskiej w: M. Flemming (red.), *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych. Zbiór dokumentów*, uzupełnienie i redakcja M. Gąska i E. Mikos-Skuza, Warszawa 2003, s. 174. Można więc uznać, że w ten sposób usuwa się niedopatrzenie twórców Statutu MTK w pierwotnym brzmieniu, którzy nie uwzględnili w nim – istniejącego w zwyczajowym prawie międzynarodowym – zakazu używania kul dum-dum również w trakcie konfliktów zbrojnych nie mających międzynarodowego charakteru.

³⁹ Dotychczasową treść Elementów Definicji Zbrodni w tym zakresie omawia K. Dörmann, *War Crimes in the Elements of Crimes* [w:] *International and National Prosecution of Crimes Under International Law. Current Developments*, red. H. Fischer, C. Kress, S. R. Lüder, Berlin 2001, s. 95–139.

W trzeciej grupie zbrodni wojennych polegających na zastosowaniu zabronionych pocisków wymieniono pięć elementów:

- 1) sprawca zastosował pewne pociski;
- 2) pociski te były tego rodzaju, że ich stosowanie narusza międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych, ponieważ łatwo rozszerzają się one lub spłaszczają w ludzkim ciele;
- 3) sprawca był świadomy faktu, że pociski te charakteryzowały się tym, iż ich zastosowanie niepotrzebnie zwiększyłyby efekt cierpienia lub zranienia;
- 4) czyn ten został popełniony w kontekście konfliktu zbrojnego nie mającego charakteru międzynarodowego i był z nim związany;
- 5) sprawca był świadomy faktycznych okoliczności określających istnienie konfliktu zbrojnego.

Jak już wskazano, poprawka ta rozszerza zakres jurysdykcji MTK o rozpatrywanie szeregu spraw dotyczących niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych. Także dotychczas czyny te były zbrodniami wojennymi. Jednak MTK mógł ścigać ich sprawców tylko wtedy, gdy konflikt, w ramach którego je popełniono, miał charakter międzynarodowy. Jest to krok w dobrym kierunku. Należy mieć nadzieję, że w przyszłości zostaną wprowadzone jednolite reguły odpowiedzialności, w tym jednolity katalog zbrodni wojennych, w związku z popełnieniem określonych czynów w trakcie wszystkich konfliktów zbrojnych, tak tych o charakterze międzynarodowym, jak i – niemiędzynarodowym.

5. Utrzymanie art. 124 Statutu

Konferencja Rewizyjna Statutu MTK zajęła się również problemem dalszego obowiązywania art. 124 („Postanowienia przejściowe”). Przewiduje on, iż każde państwo, stając się stroną Statutu, może oświadczyć, że przez okres siedmiu lat od wejścia w życie Statutu w stosunku do tego państwa nie uznaje ono jurysdykcji MTK w odniesieniu do zbrodni wojennych, jeżeli istnieje podejrzenie, że zbrodnia została popełniona przez jego obywateli lub na jego terytorium. Oświadczenie takie może zostać w każdej chwili cofnięte.

To sam art. 124 Statutu wymusił na Konferencji Rewizyjnej zajęcie się jego dalszym obowiązywaniem. Stanowi on bowiem wprost, iż jego postanowienia podlegają rewizji na Konferencji Rewizyjnej zwołanej po upływie siedmiu lat od wejścia w życie Statutu. Także Zgromadzenie Państw-Stron Statutu MTK zaleciło Konferencji zajęcie się tym problemem.

Ostatecznie zdecydowano, że obowiązywanie tego przepisu zostaje utrzymane. W związku z tym przyjęto rezolucję, w której stwierdzono, że Konferencja utrzymuje w mocy art. 124 w jego aktualnym brzmieniu. Jednocześnie stwierdziła ona, iż sprawą jego ewentualnej zmiany zajmie się Zgromadzenie Państw-Stron Statutu MTK dopiero na swojej czternastej sesji, tj. w 2015 r.⁴⁰

6. Deklaracje i rezolucje przyjęte podczas Konferencji Rewizyjnej Statutu MTK

Oprócz ustalonych zmian w Statucie i w Elementach Definicji Zbrodni, Konferencja Rewizyjna przyjęła też rezolucje o charakterze niewiążącym. Dwie z nich mają formę deklaracji. Są to tzw. deklaracja z Kampali⁴¹ i deklaracja o współpracy⁴².

Pierwsza z nich powołuje się na zasadę solidarności i wzywa do walki z bezkarnością wobec najcięższych zbrodni wagi międzynarodowej oraz do zagwarantowania poszanowania dla międzynarodowej sprawiedliwości karnej. Deklaracja przypomina też o zasadach wynikających ze Statutu MTK, jego celach i roli Trybunału w systemie multilateralnym, którego zadaniem jest budowanie państwa prawa, promowanie i umacnianie szacunku dla praw człowieka, osiąganie długotrwałego pokoju w zgodzie z prawem międzynarodowym, a także celami i zasadami Karty NZ. Omawiana deklaracja zwraca też uwagę na los kobiet i dzieci, które są ofiarami niewyobrażalnych okrucieństw, głęboko szokujących i oddziaływujących na świadomość ludzką⁴³.

Deklaracja z Kampali podkreśla komplementarny stosunek MTK do sądów krajowych, jego niezależność i stały charakter. Z zadowoleniem przyji-

⁴⁰ Rezolucja Konferencji Rewizyjnej Statutu MTK nr RC/Res.4 z 10.6.2010 r. (przyjęta przez *consensus*).

⁴¹ Deklaracja Konferencji Rewizyjnej Statutu MTK nr RC/Decl.1 z 1.6.2010 r. (przyjęta przez *consensus*).

⁴² Deklaracja Konferencji Rewizyjnej Statutu MTK nr RC/Decl.2 z 8.6. 2010 r. (przyjęta przez *consensus*).

⁴³ Szczególna waga tego problemu była niejednokrotnie podkreślana także przez doktrynę. Na temat ten pisali m.in.: C. Chinkin, *Gender-related Violence and International Criminal Law and Justice* [w:] *International Criminal Justice*, red. A. Cassese, s. 75–81; J. Gardam, M. Jarvis, *Women, Armed Conflict and International Law*, The Hague 2001; R. Dixon, *Rape as a Crime in International Humanitarian Law: Where to From Here?*, „European Journal of International Law” 2002, t. 13, nr 3, s. 697–719 oraz C. Than, E. Shorts, *International Criminal Law and Human Rights*, London 2003, s. 345–383.

muje też wszelkie działania Państw-Stron Statutu MTK, zmierzające do wzmocnienia krajowych systemów jurysdykcji w sprawach karnych. W deklaracji podkreślono, iż nie może być mowy o trwałym pokoju bez sprawiedliwości oraz, że pokój i sprawiedliwość są wartościami uzupełniającymi się. Ponadto zwrócono po raz kolejny uwagę na sprawiedliwość i walkę z bezkarnością, które są i muszą pozostać niepodzielne oraz, że w tym znaczeniu uniwersalność odnosząca się do przystąpienia do Statutu jest problemem kluczowym. Podkreślono również jak ważna jest pełna współpraca z MTK.

Państwa-Strony Statutu MTK, zjednoczone wspólnymi powiązaniem narodów, kultur i dziedzictwa, zadeklarowały swoje przywiązanie do Statutu i dążenie do osiągnięcia jego pełnej implementacji, tak samo jak jego uniwersalności i integralności. Potwierdziły również umacnianie swojej determinacji w położeniu kresu bezkarności sprawców najcięższych zbrodni międzynarodowych z poszanowaniem międzynarodowych standardów rzetelnego procesu oraz poprzez wniesienie wkładu w powstrzymanie takich zbrodni, które naruszają pokój, bezpieczeństwo i pomyślność całego świata. Państwa te podkreśliły ponadto, że fundamentalnym składnikiem budowy trwałego pokoju jest kontynuowanie i umacnianie wysiłków w promowaniu praw ofiar wynikających ze Statutu, włączając w to prawo uczestnictwa w postępowaniu sądowym i prawo wnoszenia pozwów o odszkodowanie, jak również ochrona ofiar i doświadczonych społeczności.

Zadeklarowano także kontynuowanie efektywnej krajowej implementacji Statutu oraz wzmocnienia zdolności krajowych systemów jurysdykcyjnych w osądzaniu sprawców najpoważniejszych zbrodni międzynarodowych z poszanowaniem uznanych przez prawo międzynarodowe standardów rzetelnego procesu, zgodnie z zasadą komplementarności. Państwa-Strony Statutu wyraziły też uznanie dla misji MTK, satysfakcję ze zmian przyjętych podczas Konferencji Rewizyjnej Statutu MTK i ogólnie z wyników jej prac. Zobowiązały się przy tym do kontynuowania i wzmacniania wysiłków w zapewnieniu pełnej współpracy z Trybunałem, zgodnie ze Statutem, szczególnie w dziedzinie legislacji implementacyjnej, wykonywania decyzji Trybunału, wykonywania nakazów aresztowania, negocjowaniu umów i ochronie świadków oraz wyraziły wsparcie polityczne i dyplomatyczne dla Trybunału. Wyrażono również poparcie dla Trybunału, który – co zadeklarowano nieco na wyrost – stał się już w pełni sprawną operacyjnie i działającą instytucją sądową. Państwa-Strony Statutu MTK wyraziły ponadto uznanie dla Sekretarza Generalnego ONZ za współpracę organizacji systemu NZ z MTK.

W deklaracji z Kampali z zadowoleniem powitano fakt, że 111 państw ze wszystkich regionów świata jest obecnie stronami Statutu MTK i zapro-

szone państwa, które jeszcze nimi nie są, aby to uczyniły, tak szybko, jak to możliwe, oraz powtórzono wsparcie dla aktywnego promowania uniwersalności a także pełnej implementacji Statutu. Wyrażono również uznanie dla deklaracji, zarówno ze strony Państw-Stron Statutu, jak i Państw nie będących jego stronami, oraz innych podmiotów, w tym organizacji, do promowania celów i zasad Statutu MTK. W deklaracji tej zdecydowano ponadto, by dzień 17 lipca, czyli dzień przyjęcia w 1998 r. Statutu MTK, uczynić – co-rocennie obchodzonym – Dniem Międzynarodowej Sprawiedliwości Karnej.

W drugiej z deklaracji, dotyczącej współpracy, zwrócono uwagę na problem efektywności walki z bezkarnością sprawców najcięższych zbrodni międzynarodowych. Wskazano jak ważna jest efektywna współpraca państw, organizacji międzynarodowych i regionalnych, dzięki czemu Trybunał będzie mógł właściwie wypełniać swój mandat. W preambule tej deklaracji zwraca się również uwagę na konkretne organy Trybunału, w tym Zgromadzenie Państw-Stron Statutu MTK, i ich rolę w zwiększaniu efektywności oraz w osiągnięciu poziomu najbardziej oczekiwanej współpracy państw. W tym zakresie deklaracja przypomina o wadze wykonywania przez Państwa-Strony ich zobowiązań, o których mowa w częściach 9 i 10 Statutu MTK. Podkreśla się także obowiązek współpracy i konsekwencje z niego wypływające, w tym potrzebę posiadania w prawie krajowym odpowiedniego ustawodawstwa implementacyjnego lub innych procedur służących realizacji współpracy.

Deklaracja wskazuje na wagę wniosków o współpracę z Trybunałem oraz na to, jak decydująca jest – dla jego funkcjonowania – konieczność egzekucji nakazów aresztowania. To ich bowiem stopień realizacji może stanowić poważne i realne ograniczenie efektywności wykonywania jurysdykcji przez MTK. W związku z powyższym, deklaracja wskazuje na pierwszorzędną wagę zobowiązania do realizacji nakazów aresztowania wydanych przez Trybunał. Jest to bowiem jedno z najistotniejszych pól dla efektywnej współpracy między Państwami-Stronami Statutu MTK a Trybunałem. Zachęcono także państwa do kontynuowania wszelkich innych form współpracy, także na zasadzie *ad hoc*. Po raz kolejny wskazano przy tym na Zgromadzenie Państw-Stron Statutu MTK, jako na forum rozważań i dzielenia się doświadczeniami w zakresie realizacji obowiązku współpracy, a także badania tego jak wzmocnić współpracę w zakresie upubliczniania informacji o MTK, jego celach i mandacie.

Wśród trzech rezolucji przyjętych przez Konferencję Rewizyjną Statutu MTK warto przybliżyć także tę dotyczącą komplementarności⁴⁴. Tak jak wszystkie

⁴⁴ Rezolucja Konferencji Rewizyjnej Statutu MTK nr RC/Res.1 z 8.6.2010 r. (przyjęta przez *consensus*).

inne dokumenty końcowe Konferencji została ona przyjęta przez *consensus*. Zwraca się w niej uwagę na to, że najpoważniejsze zbrodnie dla całej społeczności międzynarodowej nie mogą pozostać bezkarne, a ich efektywne karanie musi zostać zapewnione w drodze środków realizowanych na szczeblu krajowym oraz poprzez wzmocnienie współpracy międzynarodowej. Ponadto podkreślono w niej, że istnieje potrzeba osiągnięcia uniwersalności Statutu MTK, jako środka do zakończenia istnienia stanu bezkarności sprawców oraz wskazano na wzmocnienie krajowej zdolności do karania sprawców czynów objętych Statutem MTK, jako na pozytywne w tym względzie zjawisko.

W rezolucji tej potwierdzono też pierwotną odpowiedzialność państw w zakresie ścigania i karania najcięższych zbrodni międzynarodowych. Podkreślono w niej wagę zasady komplementarności. Wskazano również na potrzebę podejmowania dodatkowych działań w prawie krajowym, jako niezbędnych dla wzmocnienia współpracy międzynarodowej celem zwiększenia efektywności sądenia sprawców najcięższych zbrodni. Po raz kolejny, wskazano też na potrzebę przedsięwzięcia efektywnych środków w prawie krajowym celem właściwej implementacji Statutu MTK. Dla właściwej realizacji zasady komplementarności konieczna jest pełna implementacja wszystkich przepisów prawa materialnego Statutu MTK do prawa krajowego. Dlatego też Państwa-Strony Statutu MTK w dokumencie tym potwierdziły również swoje zdecydowanie w podejmowaniu działań na rzecz współdziałania ze sobą po to, by wzmocnić krajową zdolność do sądenia sprawców czynów objętych Statutem MTK i zapewnić, że śledztwa oraz procesy sądowe w sprawach najcięższych zbrodni będą mogły odbywać się na szczeblu krajowym⁴⁵.

W czasie Konferencji Rewizyjnej dyskutowano również nad raportem o komplementarności przygotowanym przez Biuro i jego zaleceniami, a także nad sposobami poprawienia krajowej zdolności do sądenia sprawców czynów objętych Statutem MTK z udziałem organizacji międzynarodowych oraz społeczeństwa obywatelskiego. Zwrócono także uwagę na potrzebę wymiany informacji między tymi podmiotami, co także powinno przyczynić się do wzmocnienia jurysdykcji krajowej⁴⁶.

⁴⁵ O polskich działaniach w tym zakresie zob. E. Socha, *Zakres włączenia katalogu zbrodni objętych jurysdykcją Międzynarodowego Trybunału Karnego do polskiego prawa karnego materialnego*, „Przegląd Sejmowy” 2007, t. 82, nr 5, s. 253–266. Wpływ przepisów Statutu MTK na prawo krajowe omawia m.in. D. Robinson, *The Rome Statute and its Impact on National Law* [w:] *The Rome Statute...*, red. A. Cassese. P. Gaeta, J. R. W. D. Jones, t. II, s. 1849–1870.

⁴⁶ Na temat mechanizmów współpracy MTK z międzynarodowymi organizacjami rządowymi i pozarządowymi zob. E. Karska, *Subsidiarność uchwał organizacji rządowych i pozarządowych w jurysdykcji międzynarodowych trybunałów karnych*, Wrocław 2009, s. 43–82.

Przyjęcie przez Konferencję Rewizyjną Statutu MTK – pozostającej w sferze *soft law* i składającej się z samych słusznych tez – rezolucji w sprawie komplementarności kontrastuje z dokonaną także wówczas autentyczną wykładnią przyjmowanego wówczas *hard law*. W Wyjaśnieniach dotyczących poprawek do Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego w sprawie zbrodni agresji czytamy m.in., iż „jest zrozumiałe, że poprawki (dotyczące zbrodni agresji – przyp. E.K.) nie powinny być interpretowane jako tworzące prawo lub obowiązek wykonywania krajowej jurysdykcji w odniesieniu do aktów agresji popełnionych przez inne państwo”. Dowiadujemy się z nich również, że definicje zbrodni agresji i aktu agresji zostały przyjęte wyłącznie dla celów tego Statutu. Z jednej strony, państwo nie ma więc obowiązku ścigania sprawców zbrodni agresji popełnionej przez inne państwo, z drugiej zaś, nie jest też zobowiązane do implementowania przyjętych definicji do swojego prawa wewnętrznego. Przykład Polski, której Kodeks karny w art. 117 przewiduje karalność wojny napastniczej, czyli agresywnej, nie jest powszechny⁴⁷. Przyjęcie, iż państwa nie mają obowiązku dostosować swojego prawa materialnego do zawartych w Statucie przepisów wynikających z prawa przeciwwojennego oraz nie muszą ścigać sprawców zbrodni agresji popełnionej przez inne państwo, w tym popełnionej na szkodę jego obywateli, przeczy wielu słusznym tezom zawartym w rezolucji w sprawie komplementarności. W tym zakresie – obawiając się wykonywania przez państwa uniwersalnej jurysdykcji w odniesieniu do ścigania sprawców zbrodni agresji – wysłano jasny sygnał, że Państwa-Strony Statutu MTK nie są zainteresowane „wzmocnieniem krajowej zdolności do karania sprawców czynów objętych Statutem MTK”.

Kolejna rezolucja Konferencji Rewizyjnej odnosi się do wpływu systemu Statutu MTK na ofiary i dotknięte zbrodniami społeczności⁴⁸. W dokumencie tym Państwa-Strony przypomniały, że miliony dzieci, kobiet i mężczyzn są ofiarami niewyobrażalnych okrucieństw, które głęboko szokują i od-

⁴⁷ Ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553 ze zm.). Zgodnie z tym przepisem, karane jest wszczęcie lub prowadzenie wojny napastniczej. Przystępstwem jest nie tylko popełnienie tego czynu, ale i przygotowywanie się do tego. Karane jest także publiczne nawoływanie do wszczęcia wojny napastniczej. Ustawą z 20.5.2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy o Policji, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 98, poz. 626) przepis ten uzupełniono również o zakaz – pod groźbą kary – publicznego pochwalania jej wszczęcia lub prowadzenia.

⁴⁸ Rezolucja Konferencji Rewizyjnej Statutu MTK nr RC/Res.2 z 8.6.2010 r. (przyjęta przez *consensus*).

działają na sumienie ludzkości. Zwrócono uwagę na to, jak ważny dla ofiar jest Statut MTK, by położyć kres bezkarności sprawców zbrodni ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości, zbrodni wojennych oraz dla ich prewencji.

Przypomniano ponadto o rezolucjach Rady Bezpieczeństwa ONZ dotyczących kobiet, pokoju i bezpieczeństwa (S/RES/1325 z 2000 r., S/RES/1820 z 2008 r., S/RES/1888 z 2009 r. i S/RES/1889 z 2009 r.) oraz losu dzieci w konfliktach zbrojnych (S/RES/1612 z 2005 r. i S/RES/1882 z 2009 r.). W tym kontekście podkreślono, że istnieją specyficzne problemy i potrzeby kobiet i dzieci w czasie konfliktów zbrojnych. Stwierdzono również, iż należy położyć kres bezkarności sprawców przemocy seksualnej, która ma miejsce podczas tych konfliktów. Wspomniano także o przyjęciu w tym zakresie stosownych rezolucji przez Zgromadzenie Ogólne ONZ⁴⁹.

Państwa-Strony Statutu MTK przypomnially również o prawie ofiar do równego i efektywnego dostępu do sprawiedliwości, ochrony i wsparcia, adekwatnego i bezzwłocznego odszkodowania za doznane cierpienia, a także prawo dostępu do właściwych informacji dotyczących naruszeń prawa i mechanizmu odszkodowania jako elementów sprawiedliwości. Wskazano w rezolucji na potrzebę implementacji w prawie krajowym odpowiednich postanowień Statutu odnoszących się do ofiar i świadków. Zwrócono też uwagę na Strategię Trybunału w relacji do ofiar, ich prawo do uczestnictwa w postępowaniu oraz prawo do przedstawienia swoich roszczeń odszkodowawczych⁵⁰.

W rezolucji odniesiono się do problemu uwrażliwienia społeczeństwa na los ofiar najcięższych zbrodni międzynarodowych oraz zachęcono rządy, społeczności i organizacje społeczne działające na szczeblu krajowym i międzynarodowym do wypowiedzania się przeciwko marginalizacji i stygmatyzacji

⁴⁹ A/RES/40/34 (Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power z 1985 r.) i A/RES/60/147 (Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law z 2005 r.).

⁵⁰ Na temat wagi i zakresu praw ofiar przed MTK zob. np.: D. Donat-Cattin, *The Role of Victims in International Criminal Court Proceedings* [w:] *Essays on the Rome Statute*, red. F. Lattanzi, W. Schabas, II Sirente 2000, s. 251–278; K. Gallant, *International Human Rights in a New International Organization. The Rome Statute of the International Criminal Court* [w:] *International Criminal Law*, red. C. Bassiouni, wyd. 2, Ardsley 1999, s. 693–722; C. Jorda, J. de Hempin, *The Status and Role of the Victim in the Rome Statute of the International Criminal Court. A Commentary*, Oxford 2002, s. 1387–1419; C. Muttukumar, *Reparations to Victims* [w:] *Essays on the Rome Statute*, red. F. Lattanzi, W. Schabas, II Sirente 2000, s. 303–310. O wadze problemu ochrony świadków w postępowaniach przed międzynarodowymi trybunałami karnymi zob. np. S. Zappala, *Human Rights in International Criminal Proceedings*, Oxford 2003, s. 37, 130–133, 234 i 238–239.

cji tych ofiar, a także do pomagania im w reintegracji społecznej. Wyrażono uznanie dla Rady Dyrektorów Funduszu na Rzecz Ofiar (Funduszu Powierniczego), zachęcono tę instytucję do dalszej aktywności i transparentności, a Państwa-Strony, organizacje międzynarodowe, osoby fizyczne, korporacje i inne podmioty do finansowego wspierania Funduszu⁵¹.

Biorąc pod uwagę konieczność wzmocnienia systemu wykonywania orzeczeń MTK, Konferencja Rewizyjna przyjęła również trzecią rezolucję⁵². W dokumencie tym wskazano, iż wykonywanie orzeczeń, a w szczególności kary pozbawienia wolności, jest kluczowym zagadnieniem, któremu powinny być poświęcone prace w zakresie rozszerzenia współpracy i zwiększenia liczby państw uczestniczących w wykonywaniu kary. Przypomniano również o roli organizacji międzynarodowych i organizacji regionalnych w kwalifikowaniu i desygnowaniu państw, jako spełniających standardy więziennictwa, a tym samym zdolnych przyjąć skazanych przez Trybunał⁵³.

7. Zakończenie

Kwalifikacja prawna agresji, jako instytucji prawa międzynarodowego, przebyła długą drogę. Początkowo uznawano ją za całkowicie legalny instrument prowadzenia polityki zagranicznej. Wojna była bowiem – znany prawu narodów i dopuszczony przez nie – środkiem zapewniającym realizację strategicznych interesów państwa. Następnie wprowadzono ograniczenia i zezwalano wyłącznie na prowadzenie wojny sprawiedliwej. Obecnie zakaz agresji jest wręcz normą o charakterze *ius cogens*. Jej dokonanie uczyniono zaś zbrodnią międzynarodową.

Kwestią indywidualnej oceny pozostają osiągnięcia Konferencji Rewizyjnej Statutu MTK w Kampali. Wydaje się, że słowo osiągnięcia jest trafne.

⁵¹ Dotychczasowe prace dotyczące utworzenia oraz regulacje dotyczące zakresu kompetencji i funkcjonowania Funduszu na Rzecz Ofiar (Funduszu Powierniczego) analizują m.in. K. Kittichaisaree, *International Criminal Law*, Oxford 2001, s. 33–34 i 324; M. Plachta, *Międzynarodowy...*, t. I, s. 906–920.

⁵² Rezolucja Konferencji Rewizyjnej Statutu MTK nr RC/Res.3 z 8.6.2010 r. (przyjęta przez *consensus*).

⁵³ Zasady wykonywania wyroków MTK opisują m.in.: C. Kress, G. Sluiter, *Imprisonment* [w:] *The Rome Statute...*, red. A. Cassese, P. Gaeta, J. R. W. D. Jones, t. II, s. 1757–1822; J. Izydorczyk, P. Wiliński, *Międzynarodowy Trybunał Karny. Powstanie – Organizacja – Jurysdykcja – Akty prawne*, Zakamycze 2004, s. 109–112; M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorczyk, *Podstawa...*, s. 359–361 oraz M. Plachta, *Międzynarodowy...*, t. I, s. 646–683.

Mimo, że zawsze chcemy więcej, bowiem powszechnie oczekuje się, że sprawcy agresji wreszcie staną przed sądem międzynarodowym, należy pamiętać, iż prawo międzynarodowe nie działa zbyt szybko. Uzgodnienia Konferencji są wypadkową woli państw reprezentowanych przez swoje rządy. Osiągnąć można było tylko tyle, na ile państwa się zgodziły. Czy zatem prawo międzynarodowe uczyniło krok naprzód? Wygląda na to, że jest to ostrożny krok do przodu, będący kompromisem między, z jednej strony, wolą ochrony państwowych interesów politycznych, a z drugiej, strachem przed krytyką z powodu dalszego niezrobienia niczego w kwestii odpowiedzialności jednostki za dopuszczenie się agresji.

Wydaje się także, iż prawo międzynarodowe poszłoby o krok dalej w swym postępującym rozwoju, gdyby zrezygnowano z tak jednoznacznego powiązania jurysdykcji MTK nad zbrodnią agresji z kompetencjami Rady Bezpieczeństwa ONZ. Państwa miały okazję oddzielić koncepcję agresji, jako działania państwa (pozostawiając w tym przypadku decyzję Radzie Bezpieczeństwa ONZ), od koncepcji agresji, jako zbrodni jednostki (poprzez przyznanie w tym zakresie wyłącznych kompetencji karnosądowych niezależnemu MTK). Przyjęcie takiego rozwiązania byłoby dużo większym osiągnięciem i byłoby świadectwem odwagi twórców zmian w Statucie. Zmniejszyłoby również prawdopodobieństwo paraliżu jurysdykcji Trybunału, tak w związku z możliwą bezczynnością, jak i nadaktywnością Rady.